

Kassitler ve Hititler Arasında İlişkiler

Relations between Kassites and Hittites

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Didem ÇAĞLA¹

Gönderim Tarihi: 02.10.2019 | Kabul Tarihi: 23.03.2020

Özet

Bu çalışmada, Kassitlerin kökenleri, dilleri ve Hitit Devleti ile olan siyasi, diplomatik ve kültürel ilişkileri ele alınmaktadır. Yaklaşık MÖ 1570-1155 yılları arasında Babil'de hüküm sürmüş Kassit kralları, I. Murşili, I. Şuppiluliuma, III. Hattuşili gibi güçlü Hitit krallarıyla sürekli ittifak halinde olmuşlardır. Bu ittifaklar, daha çok siyasi konularda kendini göstermektedir. Evlilik ve hediye alıp verme yoluyla kurulan kültürel ilişkiler ile de ittifakları güçlenmiştir. Kassitlerin kökenleri ise oldukça sıkıntılı bir konu olup, günümüzde halen tartışılmaktadır. Bu çalışmada, Kassitlerin kökeniyle ilgili farklı görüşlere de yer verilmiştir.

Ülkemizde Kassitler üzerine yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olması, bu konuyu ele almamızın başlıca nedenidir. Çalışmanın birincil kaynakları, Hattuşa (Boğazköy) arşivinden çıkan; Hitit kral yıllıkları, mektuplar ve devletler ile yapılan antlaşmalardır. Bu çalışmadaki Kassit ve Hititler arasındaki ilişkiler konusu ele alınırken, Kassitlere ait yazılı belgeler olmadığı veya henüz bulunamadığı için, Hitit kaynakları kullanılmıştır. Özellikle III. Hattuşili tarafından, Kassit kral II. Kadaşman-Enlil'e gönderilen mektup, bu çalışmaya ışık tutan en önemli kaynaktır.

Anahtar Sözcükler: Kassit, Hitit, Babil, Diplomatik İlişkiler, Yazılı Kaynaklar.

Abstract

In this study, the origins of Kassites with the Hittite language and political, diplomatic and cultural relations are discussed. Between about 1570-1155 BC, the Kassite kings ruled in Babylon, were allied in a regular way with powerful Hittite kings such as Mursili I, Hattusili III, I. Suppiluliuma. These alliances manifest themselves mainly on political issues. Their alliances have also been strengthened by cultural relations established through marriage and gift exchange. The origins of the Kassites are quite troublesome and are still debated today. In this study, it has been tried to interpret by giving different opinions about the origin of the Kassites.

The main reason to study this subject is that the studies on Kassites are very limited in our country. The study's primary sources are annals of the Hittite kings which were found at the archives of Hattusha (Boğazköy), letters and treaties made with states. In this study; the issues between Kassites and Hittite are taken into consideration, because of lacking Kassite written sources, our main documents are from the Hittite archives. Especially, the letter sent by Hattusili III to the Kassite King Kadashman-Enlil II is the most important source put shed on this study..

Keywords: Kassite, Hittites, Babylonia, Diplomatic Relations, Written Resources.

Giriş

Kassitlerin atalarının, MÖ 18. yüzyılda, İran bölgesinde yer alan Zagros Dağları'nda yaşadıkları düşünülmektedir (Jafari ve Rashidvash, 2016:187). Bu görüşe göre Kassitler, Zagros dağlarından Babil'e göç eden bir kavimdir. Ancak onların ilkin Babil'in kuzeybatısında yaşadıklarını ve daha sonra doğuya (Zagros Dağları) göç ettiklerini düşünenler de vardır (Kuhrt, 2007: 437). Hakkında çok az bilgi sahibi olabildiğimiz Kassit dili, belgelerde geçen kişi isimleri ile sınırlı kalmıştır. Bazı araştırmacılar bu kişi isimlerini Hint-Avrupa dil ailesiyle ilişkilendirmektedir (Fournet, 2011: 2). Ancak çoğu dilbilimciye göre, Kassit dilinin bilinen hiçbir dille bir ilişkisi bulunmamaktadır (Kuhrt, 2007: 437). Kassitlerin dilleriyle ilgili bilgi sahibi olabildiğimiz kaynaklar; modern araştırmacılar tarafından oluşturulan kırk sekiz sözcük içeren Kassit-Babil sözlüğü² ve çok nadir Kassitçe sözcükler içeren Akad metinleridir (Roaf, 1996: 40). Diğer taraftan Kassitler kendi dilleriyle yazılı bir metin veya bir cümle bırakmamışlardır³.

Kassit kökenli idarecilerin MÖ 2. binyılın ilk yarısında Mezopotamya'nın farklı bölgelerinde ortaya çıktıkları anlaşılır. Eski Babil Dönemi'nin son evresinde, Orta Fırat bölgesinde kurulan Hana Krallığı içinde yer alan Terka'nın yerel bir hükümdarının ismi Kassitler ile ilişkilendirilmektedir (Potts, 2006: 112; Kuhrt, 2007: 437). Bu durum, Hana topraklarında ismi geçen hükümdarın Kassit olabilme ihtimalini ortaya çıkarmaktadır (Clayden, 1989: 47; Podany, 1991: 55). Fakat, Kassitlerin bu bölgede, kısa süreliğine yaşadıklarını ve hiçbir siyasi etkilerinin olmadığını öne süren tarihçiler de vardır (Podany, 1997: 417).

Babil'de ise Kassit şahıs isimleri ilk kez Hammurabi dönemindeki belgelerde geçmeye başlar. Bu belgelere göre Kassitler, Babil şehirlerinde tek ya da küçük gruplar halinde yaşamaktadırlar. Onlar, bu bölgede doğal sınırlarının olmamasından dolayı, kolaylıkla kendilerine yer edinebilmişlerdir (Sommerfeld, 1995: 917). Kassitler, Babil Ülkesi'nde ilk olarak tarım işçisi konumundaydılar. Babil Ülkesi iş belgelerinde, onların sürekli ve barışçıl bir şekilde bölgeye sızdıkları anlatılmaktadır (Johns, 1913, 89).

Hititlerin Kassitler ile karşılaşması ise Muşili'nin Babil seferinden öncesine dayanmaktadır. Bazı araştırmacılar, I. Muşili'nin Halep'i kuşatmak ve ticaretini engellemek için Kassit yönetimindeki Hana Krallığı ile ittifak yaptığından söz etmektedirler (Macqueen, 1999: 47).

1. Kassit Egemenliği'nden Önce Babil

Babil kentinin etki alanı, Amorit Hanedan krallarından Hammurabi'nin hakimiyetinden önce dar bir coğrafyayla sınırlıydı (Boylan, 1917: 405). Onun hüküm sürdüğü dönemin sonlarına doğru ise Babil Krallığı, İran Körfezi'nden Orta Fırat'da yer alan Mari'ye dek uzanmaktaydı. Hammurabi MÖ 1763'te Larsa'yı yenip ardından Mari'ye yönelerek şehri fethetmişti. Anlaşılan o, Babil'e düşman olan Larsa, Eşnunna, Mari ve Yukarı Mezopotamya krallarına üstünlük sağlayarak egemenlik sınırlarını genişletmişti. (Jursa, 2008: 24-27). Hammurabi'nin hızla birbirini izleyen bu zaferleri, daha çok krallığının iç meseleleriyle uğraştığı uzun süreli hükümdarlığının zirvesi olmuştu. İzlemiş olduğu politikalarıyla Babil'i daima iyi konumlandırmayı başarabilmişti. Ancak onun bu siyasi eseri uzun ömürlü olmamış, ardılları zamanında Babil'de güç dengeleri değişmeye başlamıştı (Oates, 2015: 88). Hammurabi'nin oğlu olan Samsu-iluna döneminden itibaren, Kassitlerin askeri bir tehdit oluşturdukları açıktır. Bu döneme ait bir belgenin satırları bu duruma atıfta bulunmaktadır:

"Kassitlerin askeri birliğinin olduğu bu yılda (...)" (King, 1907: 104).

Hammurabi'nin ardılları, Babil'de hem siyasi hem de ekonomik problemler ile mücadele etmek durumunda kalmışlardı. Çıkan isyanlar ve Babil'in buna müdahalesi sonucu, güneyin kentsel altyapısı onarılmaz derecede hasar görmüş, su yolları bozulmuş ve tarım alanları verimsiz hale gelmişti. Aynı zamanda Güney Babil'in yerel ekonomileri, bölgelerin birbirlerine bağımlı oldukları bir

2 Bu sözcükler için bk. Pinches, 1917: 102-105

3 Bu durum kendilerini tamamen Babil kültürüyle bütünleştirme isteklerinden kaynaklanıyor olabilir.

sistem içerisinde bütünleşmiş olduğundan üretim için ihtiyaç duyulan merkez zayıfladığında takas sistemi çökmüş ve bu da tüm bölgelerde ekonomik gerilemeye yol açmıştır (Mieroop, 2006: 41). Tüm bu yaşananlar, Güney Babil'de yer alan pek çok şehirde nüfusun azalmasına neden olmuş ve bu nüfus daha sonra kısmen Kuzey Babil ve krallığın merkezinde yoğunlaşmıştır (Jursa, 2008: 29). Anlaşılan o ki, Kuzey Babil'de gelişmeler hala devam etmekteydi. Ardılları, yaklaşık bir yüz elli yıl kadar daha Babil'de hüküm sürmüşlerdir.

Bu süreç içerisinde Güney Babil'de, Deniz Ülkesi⁴ Hanedanı denilen özgün bir hanedanlık ortaya çıkmıştır. Bu hanedanlığın kısa bir süreliğine Babil'in başına geçtiği tahmin edilmektedir. Bu varsayım, Deniz Sülalesini'de içine alan Kral Listesi baz alınarak yapılmaktadır. Orta Fırat'da ise, merkezi Terka olan Hana Krallığı kurulmuştur. Öyle ki bu krallıkta hüküm sürmüş olan krallardan birinin kökeni Kassitler ile bağdaştırılmaktadır (Bahar, 2013: 54).

2. Kassitler ve Hititler Arasında İlişkiler

Kassitler ile Hititler arasındaki ilk siyasi ilişkiler I. Murşili döneminde gerçekleşmiştir. Hitit kralı I. Murşili, dedesi I. Hattuşili'nin Güneydoğu Anadolu politikasını devam ettirerek başkenti Halep olan Yamhad Krallığı'na bir sefer düzenlemiştir. Bu seferden sonra ise, yönünü Yamhad Krallığı'nın müttefiki olan Babil'e çevirmiştir. I. Murşili, MÖ 1595 yılında Babil'i ele geçirmiş ve böylelikle Eski Babil Krallığı'na da son vermiştir (Bryce, 2005: 98). Bu olaylar Telepinu Fermanı'nda şu şekilde anlatılmaktadır:

"...Murşili Hattuşa'da kral olunca, Halpa'ya (Halep) gitti ve Halpa'yı yerle bir etti. Tutsak Halpa halkını ve mallarını buraya, Hattuşa'ya getirdi. Ama ondan sonra da Babil'e ilerledi ve Babil'i yerle bir etti" (Alp, 2000: 59).

Hititlerin geri çekilmesiyle geride büyük bir güç boşluğu kalmıştır. Fakat bu boşluk önce Güney Babil'de yer alan Deniz Ülkesi Hanedanlığı, daha sonra ise Kassitler tarafından doldurulmuştur. Kassitlerin bu bölgede hâkimiyet kurabilmesindeki en önemli etkenin Hititler olduğu düşünülür⁵. Hititler, kendi çıkarları doğrultusunda Kassitlerin, Babil'in yeni iktidar sahibi olmalarını sağlamışlardır. Bunun nedeni ise hem Suriye hem de Anadolu için bir tehdit unsuru olan Hurrilerin siyasi gelişmelerine engel olmak istemeleridir (Bryce, 2005: 99). Telepinu Fermanı'nda, Hititlerin Hurriler ile olan çatışmalarından da söz edilmektedir⁶.

Babil'de egemen olduğu düşünülen ilk Kassit kralı, olasılıkla II. Agum'dur⁷. Bu kral aynı zamanda Hititler ile iletişime geçen ilk Kassit kralıdır. Kral II. Agum⁸, Hititlerin ele geçirdikleri Tanrı Marduk heykelini, yirmi dört sene sonra Babil'e geri getirmeyi başarmıştır⁹. Heykelin geri getirilmesiyle Kassit kralları, Tanrı Marduk'un elini tutma şansını yakalayabilmişlerdir. Aynı zamanda yapılan bu hareket Babil'in yerli halkı tarafından hoş karşılanmış ve Kassitlerin Babil geleneklerine saygı ve özen gösteren bir sülale olarak görülmelerini sağlamıştır (Oates, 2015: 90).

Kral II. Agum'dan sonra Kassit tahtına çıkan krallar daha çok Mısır ile ilişkiler kurmuşlardır. Özellikle evlilik ve hediye alıp/verme üzerine kurulu olan bu ilişkileri anlatan en iyi kaynak, El-Amarna arşivindeki mektuplardır¹⁰. Mısır ve Kassit arasındaki ilişkilerin gergin olduğu dönemde ise, Hititler ile Kassitler arasındaki bağlantılar güçlenmiştir.

Kassit kralı II. Burna-Buriaş döneminde, Babil ile Hattuşa'daki saraylar, evlilik yolu ile birbirlerine bağlanmıştır. II. Murşili'nin yıllığında, Hitit kralı I. Şuppiluliuma ile bir Babil prensesinin evliliğinden söz edilmektedir.

Bu prenses, Kassit kralı II. Burna-Buriaş'ın kızıdır (Bryce, 2005: 14). Malnigal adıyla bilinen (Hout, 1998: 44) bu prenses Şuppiluliuma ile yaptığı evlilikten sonra kaynaklarda Tavananna olarak anılmaya başlamıştır (Brinkman, 1972: 275).

4 Güney Mezopotamya'da, bugünkü Bağdat'ın güneyindeki Nippur ve Gambulu arasında kalan bölgedir.

5 Kassitlerin, Hititlerin Babil'i yağmalarına yardım ettiği düşünülmektedir (Richardson, 2005: 275).

6 "...Hurrilere karşı çarpıştı, tutsak halkı ve mallarını Hattuşa'da sergiledi" (Kuhrt, 2007: 321).

7 Agum Kakrime olarak da bilinir. Bu kralın ismi, listede dokuzuncu kral olarak geçmektedir (Goetze, 1964: 98).

8 Bu kral kendini Kassitler ile Akkadların kralı olarak tanımlamaktadır (Paulus, 2011: 4).

9 Bu olay, MÖ 1570 yılına tarihlenmektedir (Clayden, 2018: 8).

10 Bk. Moran 1992.

I. Şuppiluliuma'nın yapmış olduğu bu evliliğin diplomatik bir amaç niteliğinde olduğu söylenebilir. Çünkü bu dönemde Şuppiluliuma, Kuzey Suriye politikasına odaklanmış idi. Mitanni ile savaş halinde olan Hitit kralı, Babil'den aktif bir destek almasa da en azından tarafsızlığını sağlamak adına bu evliliği gerçekleştirmiş olabilir (Bryce, 2005: 159). Hitit ve Mitanni arasındaki bu savaş Amarna mektuplarında söz edilmektedir (Moran, 1992: 41-42)¹¹.

Hititler ve Kassitler arasındaki en iyi ilişkiler, Kassit kralları olan Kadaşman-Turgu ve Kadaşman-Enlil döneminde kurulmuştur. Bu kralların Hititlerdeki çağdaşı ise, Kral III. Hattuşili'dir (Oppenheim, 1964: 406). Mitanni Devleti'nin Hititler tarafından yıkılması, Asur'un işine yaramış ve bölgedeki gücü giderek artmıştır. Bu durum, Hitit ve Kassitler arasındaki ilişkilerin yeniden canlanmasına sebep olmuştur (Miller, 2017: 94; Roaf, 1996: 145). Çünkü her iki taraf da kuşkusuz, Asur'un genişlemesini kontrol altında tutmayı planlamaktaydı.

Hititlerin başkenti Hattuşa'da, Kassit ve Hitit kralları arasındaki yazışmaları içeren mektuplar bulunmuştur. Bunlardan biri, Kadaşman-Turgu'dan III. Hattuşili'ye gönderilen mektuptur. Oldukça iyi durumda ele geçirilen mektuptan, aralarında bir dostluk antlaşmasının yapıldığı anlaşılmaktadır. Mektupta, Kadaşman-Turgu, Mısır'ın Hititlere saldırısı durumunda Hititlere yardım vaadini açıkça dile getirmektedir (Beaulieu, 2017: 144).

Firavun II. Ramses zamanında, Kassitler ve Mısırlılar arasındaki iyi ilişkiler gerilemişti. Örneğin, II. Kadaşman-Enlil dönemine tarihlenen bir mektupta¹², Hitit Devleti tarafından sürgün edilen bir kişinin (bu kişinin III. Murşili olduğu düşünülmektedir) kaçıp Mısır'a sığınması ve bu kişinin Mısır tarafından teslim edilmemesiyle ortaya çıkan diplomatik bir sıkıntıdan bahsedilmektedir (Manning, 1999: 386). Metinden yola çıkarak, Kadaşman-Turgu'nun bu olayda, Mısır'a karşı Hititleri desteklediği anlaşılmaktadır.

Kadaşman-Turgu'nun ölümünden sonra yerine oğlu II. Kadaşman-Enlil geçmiştir. Bu isim, Hitit kralı III. Hattuşili'ye ait bir mektuptan öğrenilmektedir (Brinkman, 1972: 276). Mektupta yazılana göre¹³ Hitit kralı, II. Kadaşman Enlil'in Babil tahtına geçmesini garantilemeye çalışmıştır. Bunun nedeni ise, Babil'de yönetimin başında Hitit karşıtı İtti-Marduk-balatu'nun bulunmasıdır (Oates, 2015, 98). Kadaşman-Turgu döneminde Mısır ve Kassit ilişkilerinin gerilediği anlaşılmaktadır. Fakat aynı zamanda II. Kadaşman-Enlil babasından farklı olarak Mısır ile diplomatik ilişkileri yeniden başlattığı da bilinmektedir (Bryce, 2006: 6). Bu durum Hitit kralı III. Hattuşili'yi rahatsız etmiştir ve II. Kadaşman-Enlil'e aşağıdaki ifadelerin yer aldığı mektubu göndermiştir:

"Kardeşim Babil Kralı Büyük Kral Kadaşman-Enlil'e söyle, Hatti'nin Kralı kardeşin Büyük Kral Hattuşili şöyle diyor:

Ben, karım, oğullarım, piyadem, atlarım, savaş arabalarım ve ülkem iyiyiz. Dilerim kardeşim ve ailesi, atları, savaş arabaları, ülkesi de iyidir. Başka bir ülkeye kaçan düşmanım, Mısır firavununun yanına gitti. Ona (firavuna) düşmanımı getir diye yazdığımda o bunu reddetti, düşmanımı bana getirmedi. Bunun üzerine Mısır firavunu ile birbirimize düşman olduk. Ve ben babana (Kadaşman-Turgu) şöyle yazdım: "Mısır firavunu, düşmanıma yardım etmeye gitti." Bunun üzerine baban, Mısır firavununun elçilerini tuttu"¹⁴.

Mektuptan da anlaşıldığı üzere III. Hattuşili ile Kadaşman-Turgu arasında Mısır'a karşı bir ittifak söz konusudur. III. Hattuşili'nin, II. Kadaşman-Enlil'e bu mektubu gönderme amacı, babası zamanında kurulan bu dostluğun devam etmesini istemesidir. III. Hattuşili, mektubun devamında Kadaşman-Turgu'ya olan bağlılığını şu şekilde dile getirmektedir:

"Babanla ben dostça ilişkiler kurduğumuzda sevgi dolu kardeşler gibi olduk. Bir günlüğüne değil sonsuza dek dost ve kardeş olduk. Daha sonra şöyle bir anlaşma yaptık: 'Maalesef biz ölümlüyüz. İkimizden biri öldüğünde, hayatta kalan kişi diğerinin çocuklarını korumak zorundadır.' Daha sonra tanrılar bana uzun ömür verirken baban öldü ve ben onun için bir kardeş gibi ağladım. Baban için

11 EA 17, (p. 30-35) bk. Moran, 1992: 41-42.

12 KBo I.10+KUB III.72 (CTH 172) bk. Beckman, 1996: 135, NO:23, §7, öy. (Ön yüz) 55-75.

13 Mektupta yer alan ilgili kısım için bk. KBo I.10+KUB III.72 (CTH 172). Beckman, 1996: 134, NO:23, §5, (öy. 25-35).

14 KBo I.10+KUB III.72 (CTH 172) bk. Beckman, 1996: 135, NO:23, §7, (öy. 55-75).

yeterince yas tuttuktan sonra gözyaşlarımı kuruladım ve Babil'e bir elçi gönderdim. Babil'in yüksek görevlilerine şu mesajı ilettim: 'Kardeşimin oğlunu krallıkta korumazsanız, size düşman olur ve gelip Babil'i istila ederim. Ama eğer krallığı devam ederse, düşmanınız size karşı ayaklandığında veya herhangi bir tehlikeyle karşılaştığınızda bana haber verin, gelip size yardım ederim.' O günlerde kardeşim daha çocuk olduğu için, bu tabletleri kimse ona okumamıştır ve artık o eski yazıcılar da hayatta değiller. Tabletler arşivde tutulmamıştır bile. Şimdi senin bu tabletleri okumanı nasıl sağlasınlar!' ¹⁵.

III. Hattuşili, Asur'un varlığından rahatsız olmuş olmalı ki, mektubun devamında II. Kadaşman Enlil'e bu konu hakkında da yazmaktan geri kalmamıştır. Hitit kralı, Asurluların Babil'e karşı koyamayacak kadar güçsüz olduklarını mektubunda şu şekilde dile getirmektedir:

"Ayrıca kardeşim: Kardeşimin bir yetişkin olduğunu ve düzenli olarak avlandığını duydum. Fırtına tanrısı (Adad), kardeşim Kadaşman-Turgu'nun adını böyle yücelttiği için çok seviniyorum. Git ve düşman (Asur) topraklarını yağmala. Sonra ben de kardeşimin kaç düşmanı yendiğini öğreneyim" (Beckman, 1996: 137) ¹⁶.

Hem Mezopotamya hem de Hatti'de, bireylerin veya ailelerin gönüllü göçlerinin tolere edildiği görülmektedir. Toplum liderleri, yabancı sınıfların varlığını kabul ederek onları himaye etmişlerdir. Bu yabancılar arasında en öne çıkan kesim ise tüccarlardı. Yöneticilerin en büyük endişesi ise, bu insanların can ve mallarının güvenliğini sağlamak idi.

Onların korunmaması uzun mesafeli ticaretin de sonunu getirmek olurdu. Aşağıdaki metinden, Hititlerin yabancı tüccarların haklarını koruma amacıyla yasa çıkardıkları anlaşılmaktadır (Beckman, 2013: 205).

"Kim bir tüccarı öldürür ise, 100 mina gümüş ödeyecek ve ailesi bundan sorumlu tutulacaktır. Eğer bu olay Luvi ve Pala topraklarında gerçekleşir ise, öldüren kişi 100 mina gümüş ödeyecek ve ayrıca mallarını iade edecektir. Eğer Hatti topraklarında gerçekleşir ise, öldüren kişi tüccarın cenazesini getirecektir" (Hoffner, 1997: 19).

Yukarıda belirtilen cezalar oldukça önem teşkil etmekteydi. Yabancı tüccarların refahı gerçekten de büyük endişe kaynağıydı. Bu duruma iyi bir örnek ise, MÖ 13. yüzyılın ortalarında III. Hattuşili'den II. Kadaşman-Enlil'e gönderilen mektupta yer alan şu satırlardır:

"Sen bana şöyle yazdın; 'Tüccarlarım Amurru ve Ugarit topraklarında öldürüldü.' Hatti'de ceza olarak öldürmezler. Eğer kral bunu duyarsa bu meselenin peşine düşer, katili yakalarlar ve ölen kişinin akrabalarına teslim ederler. Fakat katilin yaşamasına izin verirler. Akrabaları tazminat olarak gümüşü kabul etmezlerse, katili köleleri yapabilirler. Eğer o, krala karşı suç işleyip başka ülkeye kaçan adam ise, onun öldürülmesine izin verilmez. Kardeşim bunları sorabilirsin, sana anlatacaklardır. Subariler ¹⁷ konusuna gelince; insanları öldürüp öldürmediklerini nasıl bilebilirim? Şimdi bana ölü tüccarların akrabalarını gönder böylece davalarını araştırabileyim" ¹⁸.

Mektubun devamında, II. Kadaşman-Enlil, III. Hattuşili'den, Babil Ülkesi'nde sürekli sorun çıkaran Benteşina'nın cezalandırılmasını talep etmektedir (Olmstead, 1920: 139). Hitit vasalı olan Amurru kralı Benteşina'nın III. Hattuşili ile antlaşma yaptığı bilinmektedir. İttifakları, iki taraf arasında gerçekleşen evlilikler ile pekiştirilmiştir. Bunları bilen II. Kadaşman-Enlil, Benteşina sorununu Hitit kralı aracılığıyla çözmek istemiştir (Altman, 2012: 149). Bu isteği, III. Hattuşili'nin II. Kadaşman-Enlil'e gönderdiği mektupta şu şekilde geçmektedir:

"Kardeşimin Benteşina hakkında yazdıklarına gelince, sen bana şöyle yazdın: 'O, sürekli olarak benim ülkem hakkında kötü konuşuyor (lanetliyor).' Benteşina'ya bunu sorduğumda bana şu cevabı verdi: 'Babililer bana üç talent gümüş borçludur.' Ve kardeşimin ülkesine karşı edilen lanetler

15 KBo I.10+KUB III.72 (CTH 172) bk. Beckman, 1996: 133-134, NO:23, §4 (öy. 7-24).

16 KBo I.10+KUB III.72 (CTH 172) bk. Beckman, 1996: 137, NO:23, §14, ay. (Arka yüz) 49-55).

17 Subartu'da yaşayan halk. Subartu terimi, Kassitler tarafından Asur'u da kapsayan kuzey ve kuzeydoğudaki bir bölgeyi belirtmek amacıyla kullanılmıştır (Gurney, 1949: 40).

18 KBo I.10+KUB III.72 (CTH 172) bk. Beckman, 1996: 136, NO:23, §10, (ay. 14-25).

konusuna gelince, Benteşina, elçiniz olan Adad-shar-ilani'nin huzurunda tanrılarımı yemin etti. Eğer kardeşim buna inanmıyorsa, kardeşimin ülkesini lanetlerken Benteşina'yı duyan hizmetçiye buraya göndersin ve mahkemede ona karşı olmasına izin versin. Benteşina benim vasalım ve ona bu konuda baskı yapacağım. Eğer kardeşimi lanetlemişse, beni de lanetlememiş olmaz mı?"¹⁹.

Mektubun devamında ise, Hitit kralının Babil'den iyi atlar, değerli taşlar ve uzman personeller isteğini dile getirdiği kısımlar yer almaktadır (Devecchi, 2017: 116). Ancak bazen, gönderilen uzman personellerle ilgili sıkıntılar yaşanmıştır. Bu sıkıntılar, aşağıdaki metinde şu şekilde anlatılmaktadır:

"Ayrıca kardeşimin buraya gönderdiği hekim konusuna gelince; o buraya gelince birçok iyi şey (tedavi) başardı fakat bir hastalık yüzünden yatağa düştü ve ben onun için çaba gösterdim, karaciğer kehanetine baktım, ama ömrünü tamamlamıştı. Ve şimdi elçilerim, hekimin hizmetkârlarını oraya getirecek. Kardeşim onları sorgulamalı, hekimin yaptığı iyi şeyleri sana anlatacaklardır. Onların ustalarına verdiğim hediyeler eğer ortadan kaybolduysa onlar bundan korkacak ve kardeşimden gizleyeceklerdir. Hekime vermiş olduğum şeylerin (savaş arabası, atlar, gümüş ve keten) yazılı olduğu tableti gönderdim ki kardeşim bunları öğrenebilsin"²⁰.

Bu metinden, Babil'den giden bazı hekimlerin ülkelerine geri dönmekte zorlandıkları, hatta birkaçının Hitit sarayında öldükleri anlaşılmaktadır (Kuhrt, 2007: 453). Dolayısıyla bu durum iki ülkenin kralları arasında tartışmaya yol açmıştır. Hitit kralı III. Hattuşili mektubunda, hekimin kendi eceliyle öldüğünü ve onu alıkoymadığını ısrarla vurgulamaktadır. Hatta kardeşi Muvatalli'nin döneminde de hekimle ilgili yaşananları, mektubun devamında şu şekilde anlatmaktadır:

"Kardeşim Muvatalli'nin hükümdarlığı sırasında bir büyücü rahip ve hekim getirdiklerinde ve onları Hatti'de alıkoyduklarında, onlara şöyle dedim: Neden onları alıkoyuyorsunuz? Bir hekimi alıkoymak doğru değildir.' Ve ben şimdi hekimi alıkoyar mıyım? Buraya getirdikleri ilk uzmanları sorarsanız; muhtemelen büyücü rahip öldü, fakat hekim sağ ve iyi bir ailesi var. Evlendiği kadın ise benim akrabam. Eğer hekim, ben ülkeme dönmek istiyorum deseydi, buradan ayrılıp kendi ülkesine gidebilirdi. Hekim Raba-şa-Marduk'u alıkoyabilir miydim?"²¹.

Ancak mektupta, Muvatalli'nin Babil'den hekim istemesinin nedeni belirtilmemiştir. Fakat III. Hattuşili'nin, kız kardeşinin hamile kalması için Mısır'dan tıbbi yardım istediğini bilmekteyiz. Muvatalli'nin de benzer nedenlerle Babil'den tıbbi uzman istemiş olması büyük bir olasılıktır (Bryce, 2002: 189). III. Hattuşili mektubunda hekimleri zorla alıkoymadıklarını söylese de Muvatalli ve ardından kendisi, hekimi kendi krallıklarında sürekli kalmaya ikna etmek için uğraşmışlardır. Hekimin kraliyet ailesinden biriyle evlenmesine izin vererek Hitit başkentinde rahat bir yaşam sürmesine olanak sağlamışlardır. Böylelikle seçkin bir hekimin nerelere gelebileceğini göstererek onların Hatti Ülkesi'nde kalıcı olmalarını sağlamışlardır (Bryce, 2002: 189). Hitit kralı, hekimlerin yanı sıra Babil'den heykeltraşlar da istemektedir. Bu isteği bahsedilen mektupta şu şekilde geçmektedir:

"Ayrıca kardeşim: Ben heykeller yaptırmak ve bu heykelleri aile bölgelerine yerleştirmek istiyorum. Kardeşim, bunun için bana bir heykeltraş gönder. Heykelleri bitirdiğinde onu evine geri gönderirim ve O evine gider. [Daha önceki] heykeltraşı [evine göndermedim mi?] ve o geri dönmedi mi Kadaşman-Turgu'ya[kardeşim]? Onu (heykeltraşı) benden esirgeme"²².

Sözü edilen mektubun son satırlarında ise, III. Hattuşili, II. Kadaşman Enlil'den iyi atlar ve lapis luzuli taşı gibi isteklerde bulunmaktadır:

"Ayrıca kardeşim: Bana atlar, özellikle uzun atlarından (aygır) gönder. Babanın şimdiye dek gönderdiği atlar, iyi atlardı fakat çok kısılardı. Hatti Ülkesi'nde hep yaşlı atlar var. Burada kışlar çok sert geçiyor ve bu yaşlı atlar hayatta kalamaz. O yüzden kardeşim bana taylarından da gönder. Benim ülkemde zaten çok kısa atlar var. Bunları elçine sor, o sana anlatacaktır"²³.

19 KBo I.10+KUB III.72 (CTH 172) bk. Beckman, 1996: 136, NO:23, §11, (ay. 26-33).

20 KBo I.10+KUB III.72 (CTH 172) bk. Beckman, 1996: 136, NO: 23, §12, (ay. 34-41).

21 KBo I.10+KUB III.72 (CTH 172) bk. Beckman, 1996: 137, NO:23, §13, (ay. 42-48).

22 KBo I.10+KUB III.72 (CTH 172) bk. Beckman, 1996: 137, NO:23, §16, (ay. 58-61).

23 KBo I.10+KUB III.72 (CTH 172) bk. Beckman, 1996: 137, NO:23, §17, (ay. 62-66).

Neden bana düşük kalitede lapis luzuli yolladın? Bana ihtiyacım için gümüş ve daha yüksek kalitede lapis luzuli yolla. Kardeşimin ihtiyacı olan herhangi bir şey olursa bana yazsın. Ülkemde olanı göndermeyecek miyim?”²⁴.

Hititler ve Kassitler arasındaki dostane ilişkiler, II. Kadaşman-Enlil dönemine kadar sürdü. Fakat, Kadaşman-Enlil'in ölümünden sonra, Kassitler ile Hititler arasındaki ilişkiler zayıfladı. Bunun nedeni ise, Aramilerin iletişimi zedelemiş olma ihtimalidir (Oates, 2015: 98; Brinkman, 1972: 276). Bu konu, CTH 172 numaralı metinde şu şekilde geçmektedir:

“Ayrıca kardeşim sen bana şöyle yazdın: ‘Ahlamuların²⁵ düşmanlıkları yüzünden elçilerimi göndermeyi bıraktım.’ Böyle bir şey nasıl olabilir kardeşim? Ahlamular yüzünden elçilerinizi nasıl göndermezsiniz? Kardeşimin krallığı küçük mü? Senin ülkende samandan çok at var. Ahlamular uzak dursun diye elçiniz ile binlerce savaş arabası göndermeli miyim?”

Sonuç

Kassit ve Hititler arasındaki ilişkiler, MÖ 1595-1255 yılları arasında sorunsuz bir şekilde ilerlemiştir. Bu ilişkiler kendini daha çok siyasi/diplomatik alanlarda göstermektedir. İki ülke arasında kurulan bu dostane ilişkilerin, III. Hattuşili'nin stratejik dış politikası ile şekillendiği söylenebilir. III. Hattuşili, Fırat'ın doğusunda kalan bölgeye hâkim olan ve giderek güçlenen Asurlulara karşı, Babil ile iyi ilişkiler kurma yolunda bazı adımlar atmıştır. III. Hattuşili, II. Kadaşman-Enlil'e gönderdiği mektupta, Asur'a karşı güçlü bir müttefik kazanmak istediğini açıkça belirtmiştir. Böylelikle Kassitlerin desteğini de alan Hititler, bölgedeki hâkimiyetlerini bir süre daha garanti altına almışlardır. III. Hattuşili, Asur'un yanı sıra, Mısır'a karşı da Kassitlerin desteğini almak istemiş ve Kadaşman-Enlil'e gönderdiği mektubunda bu konuya da değinmiştir. Mektupta, daha babası Kadaşman-Turgu döneminde Mısır'a karşı düşman olduklarını ve birbirlerine bu konuda verdikleri destek anlatılmaktadır. Anlaşılan Kassitler, Hititler ile iyi ilişkiler kurarken, Mısır ile olan dostluk anlaşmalarına son vermiştir.

Babil ve Hatti Ülkeleri arasındaki ilişkiler, siyasi/diplomatik alanların yanı sıra kültürel alanlarda da görülmektedir. İki ülke arasında elçiler aracılığıyla gönderilen değerli madenler, iyi atlar, hekim ve büyücü rahip gibi uzman personeller ile ilişkileri pekiştirilmiştir. Fakat, II. Kadaşman-Enlil'in ölümünden sonra (MÖ 1255), Kassit-Hitit ilişkileri zayıflamaya başlamıştır. Bunun nedeni, III. Hattuşili'nin mektubunda da değinilen Arami kabilesinin bir tehdit unsuru olarak ortaya çıkması ve iletişimi zedelemeleri olabilir.

Kaynakça

- Alp, S. (2000). Hitit Çağında Anadolu. İstanbul: Tübitak yay.
- Altman, A. (2012). Tracing the Earliest Recorded Concepts of International Law: The Ancient Near East (2500-330 BCE). Boston.
- Bahar, H. (2013). Eskiçağ Uygarlıkları. Konya: Kömen yay.
- Beaulieu, P. (2017). A History of Babylon, 2200 BC - AD 75. Hoboken: John Wiley and Sons Press.
- Beckman, G. (1996). Hittite Diplomatic Texts. Atlanta: Scholar Press.
- Beckman, G. (2013). "Foreigners in the Ancient Near East", Journal of the American Oriental Society, CXXXIII/2, 203-215.
- Boylan, P. (1917). "The Lost Civilisations of Mesopotamia: Ancient Babylon", Studies: An Irish Quarterly Review, VI/23, 398-416.
- Brinkman, J. A. (1972). "Foreign Relations of Babylonia from 1600 to 625 B. C.: The Documentary

²⁴ KBo I.10+KUB III.72 (CTH 172) bk. Beckman, 1996: 137, NO: 23, §17, (ay. 66).

²⁵ Hitit ve Asur kaynaklarında Aramiler, Ahlamu olarak geçmektedir.

- Evidence", *American Journal of Archaeology*, LXXVI/3, 271-281.
- Bryce, T. (2002). *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Bryce, T. (2005). *The Kingdom of Hittites*. New York: Oxford University Press.
- Bryce, T. (2006). "The 'Eternal Treaty' from the Hittite perspective", *BMSAES*, Sayı 6, 1-11.
- Clayden, T. (1989). *Aspects of Early History of the Kassites the Archaeology of the Kassite Period in Iraq (c. 1600-1150 BC)*", (Doktora tezi) Oxford Üniversitesi Wolfson Koleji, Oxford.
- Clayden, T. (2018). "The Kassite Conundrum", *Green Templeton College*, 1-38.
- Devecchi, E. (2017). "Of Kings, Princesses and Messengers: Babylonia's International Relations During the 13th Century BC", *Babylonia Under the Kassites* 1, 112-122.
- Fournet, A. (2011). "The Kassite Language In a Comparative Perspective with Hurrian and Urartean", *The Macro-Comparative Journal*, II/1, 1-19.
- Goetze, A. (1964). "The Kassites and Near Eastern Chronology", *Journal of Cuneiform Studies*, XVIII/4, 97-101.
- Gurney, O. R. (1949). "Texts from Dur-Kurigalzu", *Iraq*, XI/1, 131-149.
- Hoffner, H. A. (1997). *The Laws of the Hittites: A Critical Edition*. Leiden: *Documenta et Monumenta Orientis Antiqui* Press.
- Hout, T. (1998), *The Purity of Kingship: An Edition of CTH 569 and Related Hittite Oracle Inquiries of Tuthaliya IV*, Leiden.
- Jafari, M., Rashidvash, V., (2016). 'Iranian People and the Race of People Settled in the Iranian Plateau', *International Journal of Humanities & Social Science Studies*, III, 181-191.
- Johns, C. H. W. (1913). *Ancient Babylonia*, London: Cambridge University Press.
- Jursa, M. (2008). *Babilililer*, İstanbul: Alfa yay.
- King, L. W. (1907). *Chronicles Concerning Early Babylonian Kings, Including Records of the Early History of the Kassites and the Country of the Sea*, London, Harrison and Sons Press.
- Kuhrt, A. (2007). *Eski Çağ'da Yakınoğu I. Dilek Şendil (Çev.)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür yay.
- Laroche, E. (1971). *Catalogue des Textes Hittites (CTH)*. Paris.
- Luckenbill, D. D. (1926). *Ancient Records of Assyria and Babylonia*. London: The University of Chicago.
- Macqueen, J. G. (1999). *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*. Esra Davutođu (Çev.). Ankara: Arkadaş yay.
- Manning, S. W. (1999). *A Test of Time: The Volcano of Thera and the Chronology and History of the Aegean and East Mediterranean in the Mid Second Millennium BC*. Oxford: Oxbow Books.
- Mieroop, M. (2006). *Antik Yakınoğu'nun Tarihi İÖ 3000-323*. Sinem Gül (Çev.) Ankara: Dost Kitabevi yay.
- Miller J. L. (2017). "Political Interactions Between Kassite Babylonia and Assyria, Egypt and Atti During the Amarna Age", *Karduniaş: Babylonia Under the Kassites* 1, 93-111.
- Mora, C. (2013). "Sculptors In or From Hattuša?", *Revue d'Assyriologie et d'archéologie Orientale*, Sayı 107, 23-28.
- Moran, W. L. (1992). *Amarna Letters*. London: The Johns Hopkins University Press.
- Oates, J. (2015). *Babil. Fatma Çizmeli (Çev.)*. Ankara: Arkadaş yay.
- Olmstead, A. T. (1920). "Kashshites, Assyrians, and the Balance of Power", *The American Journal of Semitic Languages and Literatures*, XXXVI/2, 120-153.

Oppenheim, A. L. (1964). *Oppenheim, Ancient Mesopotamia Portrait of a Dead Civilization*. London: Cambridge University Press.

Paulus, S. (2011). "Foreigners under Foreign Rulers-The Case of Kassite Babylonia (2nd half of the 2nd millennium BC)", *The Foreigner and the Law Perspectives from the Hebrew Bible and the Ancient Near East*, 1-16.

Pinches, T. G. (1917). "The Language of the Kassites", *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, I/1, 101-114.

Podany, A. H. (1991). "A Middle Babylonian Date for the Hana Kingdom", *Journal of Cuneiform Studies*, XLV, 53-62.

Podany, A. H. (1997). "Some Shared Traditions Between Hana and the Kassites", In *Crossing Boundaries and Linking Horizons: Studies in Honor of Michael C. Astour on His 80th Birthday*, 417-432.

Potts, D. T. (2006). "Elamites and Kassites in the Persian Gulf", *Journal of Near Eastern Studies*, LXV/2, 111-119.

Richardson, S. (2005). "Trouble In the Countryside Ana Tarşi Samsuditana: Militarism, Kassites, and the Fall of Babylon", *Ethnicity in Ancient Mesopotamia*, 273-289.

Roaf, M. (1996). *Mezopotamya ve Eski Yakınoğu*, IX, Zülal Kılıç (Çev.). İstanbul: İletişim yay.

Sommerfeld, W. (1995). "Kassite of Ancient Mesopotamia: Origins, Politics and Culture", *Civilizations of the Ancient Near East*, II, 917-930. 📄

Summary

The Kassites living in the mountainous regions of Iran began to come to the cities of Babylon in the first quarter of the 18th century BC. Written documents of this period show that the Kassites flocked peacefully to the region. These people, who were initially agricultural workers in Babylon, started to form military units since Samsu-iluna period. We have so little written sources about language and culture of the Kassites are very scarce. That they adapted the Mesopotamian culture very rapidly can be one of the reasons. Therefore, Kassite language is limited to a few terms about person names, horses and chariots.

Hittite king Murshili I. made a campaign to Babylon in 1595 BC. It is thought that the Kassites helped the Hittites conquer Babylon. The power gap in Babylon that was created by the withdrawal of the Hittites was filled by the Kassites. According to the King List of Babylon, thirty-six Kassite kings were ruled over Babylon for 476 years. However, this list also contains some Babylon kings who never ascended the throne. This is why it can be said that the Dynasty of Kassite remained on power about four hundred years. Kassites, in this process, strengthen their dominance by getting into political and cultural relations with states of Hittite, Egypt, Assyria and Elam.

The best resources on the relationships of Kassites and Hittite as our plot of study come from Hattusa (Boğazköy) archives. These sources provide information about the political, diplomatic and cultural relations between the two countries. The political relations between the Kassites and the Hittites, are shaped by Hattusili's strategic foreign policy. Hattusili wanted to get the support of the Kassites against Egypt, which he saw as a threat to his state. This event is clearly seen at the letter which Hattusili III. sent to Kadashman-Enlil II. In addition, in this letter, Hattusili III mentions that Kadashman-Turgu, the father of Kadashman-Enlil, was hostile to Egypt and in turn made a treaty of friendship with the Hittites. Another issue in the said letter is about Assyria that had the dominance of the region which is was at the east of euphrates and became stronger. The allied Kassite and Hittite kings who are were against Assyria, took their dominance into guarantee for a while at the region.

The relations between Babylon and Hatti countries are seen in cultural as well as political and diplomatic fields. In the realm of the king of Kassite, Burna-Burias II, the palaces at Babylon and Hattusa are were interconnected by way of marriage. In the annals of Murshili II, there mentions a wedding between Hittite king Suppiluliuma I and a princess of Babylon. Again, from the documents of this period, it is understood that the Hittite king demanded valuable personnel from Kassites such as precious mines, good horses, physician and sorcerer priest. Relations between the two countries, whose scope and importance are were increasing, were reinforced by these gifts sent through the ambassadors. But, following the death of Kadashman-Enlil II (BC 1255), Kassite-Hittite relationship began to wane. This is the reason for this could be the appearance of Arameans tribes, which were mentioned in the letters of Hattusili. Their appearance caused failure of communication.
